گزارش یک

مهسا گربندی

میثاق حفظ «استقلال ایران» با شهدای گمنام

سرلشکر وحیدی: کمترین تجاوز دشمن، با ضربات هولناک و دردناک پاسخ داده خواهد شد

در روزی که عطر نام حضرت فاطمه زهرا(س) در جای‌جای ایران پیچیده بود، پیکرهای مطهر ۳۵۰ شهید گمنام دفاع مقدس بر شانه‌های مردمی تشییع شد که آمده‌بودند بار دیگر با آرمان‌های فرزندان این سرزمین تجدید میثاق کنند، شهیدانی که روزگاری برای حفظ استقلال و سربلندی ایران جان خود را فدا کردند و امروز، پس از سال‌ها دوری، به آغوش میهن و مردم بازگشتند تا یادآور بهای سنگین آزادی، عزت و استقلال این سرزمین باشند.

پیکرهای مطهر ۱۱۰ شهید گمنام در تهران و هم‌زمان پیکرهای مطهر ۲۴۰ شهید دیگر در سراسر کشور تشییع شدند. این شهدای گمنام در مناطق عملیاتی فکه، شرهانی، شلمچه، مجنون، مهران، شرق دجله و چیلات تفحص شده‌اند.

هم‌زمان با سالروز شهادت حضرت فاطمه زهرا(س)، مردم ولایت‌مدار و انقلابی ایران اسلامی در تمامی شهرهای استان‌های کشور، با حضور گسترده خود، پیکرهای مطهر شهدای دوران دفاع مقدس را تشییع کردند. مردم سراسر ایران اسلامی با دل‌هایی مملو از عشق به فرهنگ ایثار و مقاومت، بار دیگر نسبت به آرمان‌های شهدا اعلام وفاداری کردند. این مراسم با حضور پرشکوه اقشار مختلف مردم برگزار شد و جلوه‌ای باشکوه از تکریم مقام شهید و ادامه راه رزمندگان دفاع مقدس را به نمایش گذاشت. تشییع روز گذشته، بار دیگر یاد و نام شهدایی را زنده کرد که بی‌نام‌ونشان، اما سربلند، امنیت و عزت امروز کشور را رقم زدند و ملت ایران با شرکت در این آیین معنوی، با آرمان‌های بلند آن عزیزان تجدید بیعت کردند.

بدون شک، تکریم و بزرگداشت شهدای گمنام دفاع مقدس، تکریم فرهنگ ایثار، شهادت و اخلاص، قدردانی و قدرشناسی از شهدای والامقام و تجدید میثاق و ادامه راه پرتلألؤ آن حماسه‌آفرینان دوران هشت سال دفاع مقدس است.

حضور پرشور مردمی

عکس‌ها، فیلم‌ها و گزارش‌های رسانه‌های مختلف از سراسر ایران، حکایت از حضور پرشور مردمی داشت. روز گذشته، همه آحاد ملت شریف ایران، خانواده‌های معظم شهدا، جوانان، دانشجویان، دانش‌آموزان، دانشگاهیان، فرهنگیان، اصناف، کارگران، تشکل‌های مردمی و تمامی اقشار و گروه‌های اجتماعی، با حضور گسترده، آگاهانه و پرشور در این راهپیمایی سراسری، ضمن تجدید میثاق با آرمان‌های والای شهیدان و خون‌خواهی قائد شهید و شهدای مظلوم جنگ‌های تحمیلی، بار دیگر وحدت، انسجام، همبستگی و اراده ملی ایرانیان را به نمایش گذاشتند. از اصفهان و قم تا گرگان و مشهد و سنندج و بیرجند و جای‌جای ایران، مردان و زنان پیکرهای مطهر شهدای گمنام دفاع مقدس را تشییع کردند.

صدای صریح فرمانده کل سپاه خطاب به دشمن

در تهران، همانند دیگر شهرهای کشور، آیین تشییع پیکرهای مطهر ۱۱۰ شهید گمنام دفاع مقدس از دانشگاه تهران تا معراج شهدا برگزار شد.

مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور، در این اجتماع گسترده حضور یافت. او مقابل دانشگاه تهران به جمع تشییع‌کنندگان پیوست و همراه با مردم، پیکرهای مطهر شهدای گمنام را بدرقه کرد و به مقام شامخ شهدا ادای احترام کرد. سرلشکر احمد وحیدی، فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیز در اجتماع گسترده و پرشور مردم تهران حضور یافت. سرلشکر وحیدی در این مراسم، با اشاره به تهدیدهای دشمن تصریح کرد: «کمترین تجاوز، با ضربات هولناک و دردناک پاسخ داده خواهد شد.» او همچنین با اشاره به شکست‌های پی‌درپی دشمن گفت که دشمن باید از این شکست‌ها درس بگیرد؛ در غیر این صورت، درس‌های بزرگ‌تری در راه خواهد بود.

فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی همچنین اظهار داشت: «دشمن را در اعماق مواضعش هدف می‌گیریم.»

او ادامه داد: «ملت ایران در جهان به قدرت و پایداری شناخته شده و همین رمز ماندگاری ایران و انقلاب اسلامی است.»

سرلشکر وحیدی گفت: «تهدیدهای دشمن همان آرزوهای بربادرفته آنها درباره ایران است.»

او افزود: «نیروهای مسلح در عالی‌ترین وضعیت هستند و دشمن را در اعماق مواضعش هدف می‌گیرند.»

محمد مهدی صافی | جوان

پاسخ پشیمان‌کننده به تهدیدها

همچنین سردار سرلشکر مصطفی ایزدی، جانشین فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با حضور در آیین تشییع پیکرهای مطهر ۱۱۰ شهید گمنام دفاع مقدس در تهران گفت: «شهدای دفاع مقدس پیشتازان راه انقلاب اسلامی و الگوهای تعالی انسان هستند و آنچه رزمندگان اسلام در هشت سال دفاع مقدس به ارمغان آوردند، سرمایه‌ای تاریخی برای امت اسلام، ایران اسلامی، جبهه مقاومت و حتی جهان بشری است. رزمندگان اسلام با الگوگیری از مکتب سیدالشهدا(ع) وارد میدان نبرد شدند و با همین روحیه عاشورایی، سرمایه‌ای تاریخی برای امت اسلام و جبهه مقاومت به یادگار گذاشتند. مسیر انقلاب نیز، مسیر صدق است. امیرالمؤمنین علی(ع) می‌فرمایند هنگامی که خداوند سبحان صدق ما را دید، دشمنان ما را دچار خواری و ذلت کرد و پیروزی را نصیب ما ساخت.» او با اشاره به فضای معنوی جبهه‌های نبرد در دوران دفاع مقدس یادآور شد: «هشت سال دفاع مقدس سرشار از معنویت و عبادت بود. شهدای ما در دانشگاه دفاع مقدس، مسیری را که امام خمینی(ره) ترسیم کرده‌بودند، پیمودند.» جانشین فرمانده کل سپاه، دستاوردهای رزمندگان اسلام در دفاع مقدس را سرمایه‌ای تاریخی دانست: «آنچه رزمندگان اسلام در دوران دفاع مقدس به ارمغان آوردند، سرمایه‌ای ارزشمند برای امت اسلام، ایران، جبهه مقاومت و حتی جهان بشری است.»

سرلشکر ایزدی با اشاره به فتح خرمشهر و تداوم مسیر مقاومت، گفت: «پس از فتح خرمشهر، به تعبیر رهبر معظم انقلاب، خرمشهرهای دیگری در پیش داشتیم که «جنگ ۱۲ روزه» و «جنگ رمضان» نمادی از آن است. امام خمینی(ره) نیز در تجلیل از رزمندگان فرمودند: «آفرین بر شما که کشور خود را بر بال ملائکه نشاندید.» سرلشکر ایزدی با اشاره به ابعاد معنوی و ارزشی آزادسازی خرمشهر، خاطرنشان کرد: «فتح خرمشهر، فتح خاک نبود، بلکه فتح ارزش‌های متعالی بود.»

او با اشاره به حمایت قدرت‌های جهانی از رژیم بعثی عراق در دوران جنگ تحمیلی گفت: «در دفاع مقدس تنها با رژیم بعثی درگیر نبودیم، بلکه جهان غرب و شرق بسیج شده‌بودند تا انقلاب اسلامی را خاموش کنند، اما خداوند نور خود را تداوم بخشید. در صحنه‌های دفاع مقدس نیز انسان‌های والایی را دیدیم که در مسیر معنویت و عبادت گام برداشتند و امام خمینی(ره) با تجلیل از آنان یاد کردند.» جانشین فرمانده کل سپاه در بخش دیگری از سخنانش گفت: «به هر سطح و هر نوع تهدید دشمنان، پاسخی فوری و پشیمان‌کننده خواهیم داد و بدون محدودیت و در هر جغرافیایی با دشمن مقابله خواهیم کرد. راه ما، راه حضرت فاطمه سلام‌الله‌علیها است و با اتکا به مردم، این راه را ادامه خواهیم داد. دشمن در موضع ضعف قرار دارد و رزمندگان اسلام محکم ایستاده‌اند. با صلابت، راه مقاومت را تداوم خواهیم بخشید و آن را به انقلاب جهانی حضرت حجت متصل خواهیم کرد.»

او با اشاره به اهداف دشمنان علیه جمهوری اسلامی ایران اظهار کرد: «دشمن به دنبال تجزیه و فروپاشی ایران، گرفتن توان هسته‌ای و موشکی کشور، تضعیف جبهه مقاومت و تحقیر ملت ایران بود و می‌خواست نفت این سرزمین را نیز مانند ونزوئلا در اختیار خود بگیرد.»

سرلشکر ایزدی با اشاره به نقش فرماندهان سپاه و ارتش در استمرار مسیر دفاع و مقاومت گفت: «فرماندهان و رزمندگان ما، از جمله سرداران شهید سلامی، رشید، باقری و شادمانی و دیگر عزیزان، همچنین سردار پرافتخار حاجی‌زاده، تلاش‌های بزرگی انجام دادند و دژی پولادین و پیروزمند برای ملت ایران برپا کردند.»

او با اشاره به نقش رهبری انقلاب اسلامی در اقتدار کشور افزود: «قدرت انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی، در کنار رهبری پیامبرگونه قائد شهید، حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، از عوامل مهم ایستادگی و اقتدار کشور است و حالا مردم ایران با تبعیت کامل از حضرت آیت‌الله سیدمجتبی خامنه‌ای، راه خودشان را ادامه می‌دهند.»

سرلشکر ایزدی با اشاره به توان موشکی جمهوری اسلامی ایران گفت: «رزمندگان حاضر در خط مقدم اعلام می‌کنند که موشک‌هایی با سرجنگی دو تن را در مسافت حدود هزار و ۵۰۰ کیلومتر روانه می‌کنند. این دستاورد، حاصل عنایت الهی و تلاش و مجاهدت فراوان است. امروز ثمره این ایمان الهی، در ماندگی مدعیان بزرگ‌ترین قدرت نظامی دنیاست، به‌طوری که فریاد آنها از عرشه ناوهای هواپیمابرشان بلند شده و با فاصله گرفتن صدها کیلومتری، جرئت نزدیک شدن به مرزهای آبی ایران اسلامی را ندارند.»

سرلشکر ایزدی به حضور مردم در خیابان‌ها و میدان‌ها اشاره کرد و گفت: «میدان‌ها را رها نکنید تا دشمن نتواند توطئه‌های خود را عملی کند. حضور شما در صحنه بسیار ارزشمند است و روحیه ایثار و دفاع مقدس، امروز نیز در جان و روح رزمندگان ما جاری است.»

پیوند فاطمی و فرهنگ شهادت

بی‌تردید، پیوند میان فرهنگ ایثار و شهادت با سیره و جایگاه حضرت زهرا(س)، در سال‌های پس از دفاع مقدس همواره یکی از جلوه‌های مهم مراسم‌های مرتبط با شهدا بوده‌است، پیوندی که مفاهیمی همچون صبر، وفاداری، دفاع از حق و ایستادگی بر سر باورها را در ذهن مخاطبان زنده می‌کند.

در چنین مراسمی، حضور اقشار مختلف مردم، از خانواده‌ها و جوانان گرفته تا پیشکسوتان دوران دفاع مقدس، هر کدام معنایی از پیوند نسل‌ها با تاریخ این سرزمین را به نمایش می‌گذارد. برای نسل‌هایی که جنگ را تجربه نکرده‌اند، پیکرهای بازگشته شهدا می‌توانند بخشی از تاریخ را از کتاب‌ها و روایت‌ها به فضای واقعی زندگی امروز بیاورند.

خبر

حجت‌الاسلام سید صدرالدین شریعتی درگذشت

حجت‌الاسلام سیدصدرالدین شریعتی، رئیس پیشین دانشگاه علامه طباطبایی و امام جماعت مسجد قبا دار فانی را وداع گفت.

حجت‌الاسلام سیدصدرالدین شریعتی متولد ۱۳۲۷، از اعضای هیئت مؤسس اتحادیه جهانی تقریب نهاد اندیشمندان مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و رئیس اسبق دانشگاه علامه طباطبایی (از ۱۶ اسفند ۱۳۸۴ تا ۱۰ شهریور ۱۳۹۲)، امام جماعت مسجد قبا از سال ۱۳۸۵ تاکنون، پنج‌شنبه (۲۱ آبان‌ماه) به دلیل سکته قلبی درگذشت.

رئیس پیشین دانشگاه علامه طباطبایی، در کنار سال‌ها فعالیت در عرصه آموزش در دانشگاه و مسئولیت‌های اجرایی، بخشی از فعالیت‌های خود را به حضور در مسجد قبا تهران اختصاص داده بود، مسجدی با پیشینه‌ای انقلابی که در دوره امامت او، برنامه‌های قرآنی، اعتقادی، آموزشی و فرهنگی با مشارکت جوانان محله دنبال می‌شد.

پس از طی تحصیلات حوزوی و دانشگاهی، فعالیت حرفه‌ای خود را در عرصه آموزش عالی ادامه داد و در سال ۱۳۶۷ به عضویت هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی درآمد.

او پیش از رسیدن به ریاست این دانشگاه، مسئولیت‌هایی همچون ریاست دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی و معاونت دانشجویی دانشگاه را برعهده داشت. همچنین در سوابق اجرایی وی، فعالیت در معاونت آموزش عقیدتی سیاسی ارتش و معاونت پارلمانی وزارت کشور ثبت شده‌است.

شریعتی در اسفند سال ۱۳۸۴ به ریاست دانشگاه علامه طباطبایی منصوب شد و تا شهریور ۱۳۹۲ این مسئولیت را ادامه داد. در دوره مدیریت او، توسعه رشته‌های تحصیلات تکمیلی و گسترش ظرفیت‌های آموزشی دانشگاه از جمله موضوعات مورد توجه بود.

جوابیه

پاسخ وزارت علوم به گزارش «جوان»

تحریم علمی، رتبه دانشگاه‌های ایرانی را در جهان پایین کشید

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در پاسخ به گزارش جوان با عنوان «افت جایگاه علمی دانشگاه‌های ایرانی در رده‌بندی جهانی ادامه دارد» که در تاریخ ۱۸ آبان‌ماه در همین صفحه منتشر شده‌است، جوابیه‌ای را به دفتر روزنامه ارسال کرده‌است.

متن جوابیه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به گزارش «جوان» با عنوان «افت جایگاه علمی دانشگاه‌های ایرانی در رده‌بندی جهانی ادامه دارد»، به این شرح است: «بی‌تردید، جایگاه دانشگاه‌های ایران در نظام‌های معتبر رتبه‌بندی بین‌المللی از اهمیت برخوردار است و هر گونه کاهش رتبه باید با حساسیت، دقت و بررسی کارشناسی مورد توجه قرار گیرد. با این حال، تحلیل وضعیت علمی کشور صرفاً بر اساس تغییرات رتبه چند دانشگاه در یک نظام ارزیابی، بدون توجه به تفاوت روش‌شناسی نظام‌های رتبه‌بندی، سایر شاخص‌های کیفیت علمی و شرایط خاص حاکم بر فعالیت دانشگاه‌های ایرانی، نمی‌تواند تصویر کاملی از واقعیت ارائه دهد. دانشگاه ایرانی در سال‌های اخیر در شرایطی به فعالیت علمی، آموزشی و پژوهشی خود ادامه داده که با مجموعه‌ای از محدودیت‌های ساختاری، کاهش منابع مالی، تحریم‌های رسمی و غیررسمی، اختلال در ارتباطات علمی بین‌المللی و پیامدهای دو جنگ تحمیلی مواجه بوده است. از این رو، ارزیابی عملکرد این نهاد بدون توجه به شرایطی که در آن به تولید علم و تربیت نیروی انسانی می‌پردازد، ارزیابی دقیقی نخواهد بود.

تفاوت نظام‌های رتبه‌بندی و ضرورت پرهیز از تعمیم نتایج

نخستین نکته در تحلیل جایگاه دانشگاه‌های ایران، توجه به تفاوت ماهوی نظام‌های بین‌المللی رتبه‌بندی است. نظام‌هایی مانند کیواس (QS)، تایمز (THE) و شانگهای (ARWU) از شاخص‌ها، منابع اطلاعاتی، روش‌های محاسبه و وزن‌دهی متفاوتی استفاده می‌کنند. بنابراین، نمی‌توان جایگاه یک دانشگاه در یک نظام را به تمام ابعاد عملکرد علمی آن تعمیم داد یا نتایج یک نظام رتبه‌بندی را معادل داوری نهایی درباره کیفیت دانشگاه‌ها دانست. برای نمونه، در نظام رتبه‌بندی آسیایی کیواس، شاخص‌هایی همچون اعتبار علمی در میان دانشگاهیان، اعتبار دانشگاه نزد کارفرمایان، نسبت اعضای هیئت علمی به دانشجویان، میزان استناد به مقالات، شبکه همکاری‌های پژوهشی بین‌المللی، حضور استادان و دانشجویان خارجی و تبادل دانشجویان مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. نکته قابل توجه آن است که در این نظام، مجموع وزن دو شاخص اعتبار علمی و اعتبار نزد کارفرمایان به ۵۰ درصد می‌رسد. این شاخص‌ها بر اساس پیمایش‌های بین‌المللی و ارزیابی پاسخ‌دهندگان محاسبه می‌شوند و طبیعتاً با شاخص‌های مستقیم تولید و اثرگذاری علمی تفاوت دارند. در مقابل، نظام رتبه‌بندی تایمز با استفاده از مجموعه متفاوتی از شاخص‌ها در حوزه آموزش، محیط پژوهش، کیفیت پژوهش، ارتباط با صنعت و چشم‌انداز بین‌المللی دانشگاه‌ها را ارزیابی می‌کند. نظام شانگهای نیز تأکید ویژه‌ای بر دستاوردهای پژوهشی برجسته، مقالات منتشرشده در نشریات منتخب و برخی شاخص‌های نخبگی علمی دارد.

اثرگذاری تحریم‌های رسمی و غیررسمی بر فعالیت پژوهشگران ایرانی

یکی از واقعیت‌هایی که در تحلیل جایگاه علمی دانشگاه‌های ایران باید مورد توجه قرار گیرد، آثار تحریم‌های رسمی و غیررسمی بر فعالیت پژوهشگران ایرانی و تعامل آنان با جامعه علمی بین‌المللی است. تحریم‌های علمی صرفاً به محدودیت در خرید تجهیزات آزمایشگاهی، دسترسی به فناوری‌های پیشرفته یا دشواری تأمین منابع مالی پژوهش محدود نمی‌شوند. این محدودیت‌ها در سال‌های اخیر حوزه ارتباطات علمی، حضور در مجامع تخصصی، مشارکت در طرح‌های مشترک بین‌المللی و حتی فرایند انتشار مقالات علمی را نیز تحت تأثیر قرار داده‌اند.

از جمله مسائل نگران‌کننده در این زمینه، گزارش‌هایی درباره برخورد تبعیض‌آمیز برخی نشریات علمی بین‌المللی با پژوهشگران وابسته به مؤسسات علمی ایران است. مواردی از رد مقالات یا جلوگیری از ادامه فرایند انتشار به دلیل وابستگی سازمانی نویسندگان به مؤسسات ایرانی گزارش شده‌است؛ در حالی که داوری علمی باید مستقل از تابعیت، محل فعالیت و وابستگی سازمانی پژوهشگر و صرفاً بر اساس کیفیت و اعتبار علمی اثر انجام شود. این نوع رفتار را می‌توان مصداقی از تحریم غیررسمی و تبعیض در عرصه علم دانست که با اصول شناخته‌شده آزادی علمی، برابری فرصت‌های پژوهشی و جهان‌شمولی دانش در تعارض است. علاوه بر این، دشواری انتقال منابع مالی برای پرداخت هزینه‌های انتشار، محدودیت دسترسی به برخی پایگاه‌ها و خدمات علمی، مشکلات حضور در کنفرانس‌های بین‌المللی، موانع دریافت روادید و محدودیت در اجرای پروژه‌های مشترک، مجموعه‌ای از فشارهای مضاعف را بر جامعه علمی ایران تحمیل کرده‌است. این محدودیت‌ها می‌توانند بر شمار همکاری‌های بین‌المللی، میزان دیده‌شدن تولیدات علمی، گسترش شبکه‌های پژوهشی و در نهایت برخی شاخص‌های رتبه‌بندی دانشگاه‌ها اثر بگذارند. بنابراین، مقایسه عملکرد دانشگاه‌های ایرانی با دانشگاه‌هایی که از دسترسی آزاد به منابع مالی، زیرساخت‌های پژوهشی و شبکه‌های جهانی علم برخوردارند، بدون لحاظ این تفاوت‌های اساسی، تصویر کاملی از میزان تلاش و دستاوردهای علمی ارائه نخواهد داد.

آثار ۲ جنگ و اختلال در ارتباطات بر فعالیت دانشگاه‌ها

از دیگر واقعیت‌های مهم در ارزیابی وضعیت علمی کشور، شرایط استثنایی سال‌های اخیر و پیامدهای دو جنگ تحمیلی بر نظام آموزش عالی ایران است. در جریان این جنگ‌ها، دانشگاه‌ها و مراکز علمی کشور نیز از آسیب‌های مستقیم و غیرمستقیم مصون نماندند. حمله به دانشگاه‌ها و زیرساخت‌های علمی، آسیب به ساختمان‌ها، آزمایشگاه‌ها و تجهیزات پژوهشی و شهادت جمعی از استادان، پژوهشگران و دانشجویان، بخشی از خسارت‌هایی است که به نهاد علم ایران وارد شده‌است. چنین آسیب‌هایی را نمی‌توان صرفاً خسارت به ساختمان‌ها و تجهیزات دانست. هر آزمایشگاه حاصل سال‌ها سرمایه‌گذاری علمی و مادی است و هر استاد و پژوهشگر، بخشی از سرمایه انسانی و دانشی کشور به شمار می‌رود که جایگزینی آن به‌آسانی امکان‌پذیر نیست.

کیفیت و اثرگذاری تولیدات علمی ایران در سطح قابل‌قبول جهانی

با وجود این محدودیت‌ها، بر اساس آمارهای ارائه‌شده از سوی سید مهدی ابطحی، معاون پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، حدود ۲۰ دانشگاه برتر کشور، ۷۲ درصد تولیدات علمی منتشرشده در مجلات معتبر را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین با در نظر گرفتن ضریب نفوذ این تولیدات، حدود ۵۰ درصد پژوهش‌های ناب و فعالیت‌های علمی واقع در مرز دانش کشور در همین دانشگاه‌ها انجام می‌شود. این آمار نشان‌دهنده نقش محوری دانشگاه‌های برتر ایران در تولید دانش معتبر و توسعه مرزهای علمی است. انتشار مقالات در نشریات معتبر بین‌المللی نیز از شواهد حضور مؤثر پژوهشگران ایرانی در عرصه علم جهانی به شمار می‌رود. بر اساس آمارهای علمی ارائه‌شده برای فاصله سال‌های ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۵، حدود ۲۰ درصد مقالات علمی ایران در نشریات معتبر چارک نخست (Q1) منتشر شده‌اند. همچنین طبق آمارهای ارائه‌شده، حدود ۱۰ تا ۱۴ درصد مقالات کشور در برخی سنجه‌های ارجاع‌گیری، عملکردی بالاتر از میانگین جهانی داشته‌اند. از دیگر معیارهای ارزیابی کیفیت پژوهش، شاخص «اثرگذاری استنادی نرمال‌شده بر اساس حوزه» (Field-Weighted Citation Impact) است. این شاخص میزان ارجاع به تولیدات علمی یک کشور را با میانگین جهانی آثار مشابه در همان حوزه مقایسه می‌کند. میانگین جهانی این شاخص عدد یک است و بر اساس آمار اعلام‌شده از سوی معاون پژوهشی وزارت علوم، مقدار آن برای ایران حدود ۰/۹۹ است؛ رقمی که نشان‌دهنده نزدیکی اثرگذاری استنادی پژوهش‌های ایران به میانگین جهانی است. این شاخص اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا امکان مقایسه عملکرد استنادی پژوهش‌ها را با در نظر گرفتن تفاوت حوزه‌های علمی فراهم می‌کند و از این منظر، یکی از معیارهای مهم سنجش میزان اثرگذاری تولیدات علمی به شمار می‌رود. همچنین حدود ۳۳ درصد مقالات علمی ایران حاصل همکاری‌های بین‌المللی است. این سهم، با وجود محدودیت‌های ناشی از تحریم و دشواری‌های ارتباطات و مراودات دانشگاهی، نشان‌دهنده استمرار مشارکت پژوهشگران ایرانی در فعالیت‌های علمی مشترک و ارتباط جامعه علمی کشور با شبکه‌های پژوهشی بین‌المللی است.

ایران در سال ۲۰۲۵ نیز حدود ۷۹ هزار مقاله علمی تولید کرده‌است؛ آماری که از تداوم فعالیت گسترده دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی کشور در تولید و انتشار دانش حکایت دارد. مجموع این داده‌ها نشان می‌دهد که با وجود فشارهای گسترده بر نظام علمی کشور، کیفیت و اثرگذاری بخش قابل توجهی از تولیدات پژوهشی ایران همچنان در سطح قابل قبول بین‌المللی قرار دارد.»

گزارش ۲

زهرا چیذری

تعداد موالید در یک دهه گذشته ۴۳ درصد آب رفت!

بحران جمعیت در مثلث چالش‌های کاهش نرخ موالید و ازدواج و شتاب سالمندی

کاهش نرخ باروری کل به ۱/۳۴ فرزند به ازای هر زن، کاهش ازدواج‌ها و شتاب گرفتن روند سالمندی، چالش‌های سه‌گانه‌ای هستند که بلای جان جمعیت کشور شده‌اند، به گونه‌ای که در یک دهه گذشته تعداد موالید کشور ۴۳ درصد کاهش یافته‌است. نکته قابل تأمل اینکه بنا به تأکید معاون بهداشت وزارت بهداشت، زمان مداخله برای اصلاح روندهای جمعیتی محدود است و هر دهه تأخیر در بازگرداندن نرخ باروری، مسیر سالمندی جمعیت را عمیق‌تر و بازگشت از آن را پرهزینه‌تر می‌کند.

هر چند این روزها کشور درگیر سرشماری تازه جمعیتی است و هنوز نتایج این سرشماری بیرون نیامده، اما پیش‌بینی‌ها و بررسی روندهای جمعیتی نگرانی نسبت به آینده جمعیت کشور را عمیق‌تر می‌کند. نرخ باروری جمعیت همچنان روند نزولی خود را ادامه داده و کاهش ازدواج‌ها این روند را تشدید کرده‌است. از سوی دیگر سهم سالمندان از جمعیت کل کشور هم رو به افزایش است و هرم سنی جامعه ایران وارد میانسالی شده‌است.

کاهش ۴۳ درصدی موالید در یک دهه

علیرضا رئیسی در بیست‌وچهارمین کنگره بین‌المللی انجمن علمی باروری و ناباروری ایران با محوریت جوانی جمعیت، با ارائه تصویری از وضعیت جمعیتی کشور، در توصیف وضعیت جمعیت کشور این گونه توضیح داد: «ایران هم‌زمان با سه روند کاهش باروری، ریزش پیوسته موالید و شتاب فزاینده سالمندی مواجه است؛ روندهایی که در صورت تداوم، ساختار جمعیتی کشور را با تغییرات جدی روبه‌رو خواهد کرد.»

وی با اشاره به کاهش مستمر نرخ باروری کل در کشور افزود: «این شاخص از ۱/۵۴ فرزند به ازای هر زن در سال ۱۴۰۲ به ۱/۴۴ در سال ۱۴۰۳ و ۱/۳۴ در سال ۱۴۰۴ رسیده‌است. در حال حاضر ۲۹ استان از ۳۱ استان کشور پایین‌تر از سطح جانشینی جمعیت، یعنی ۲/۱ فرزند به ازای هر زن، قرار دارند.»

معاون بهداشت وزارت بهداشت با بیان اینکه تعداد موالید کشور طی یک دهه گذشته حدود ۴۳ درصد کاهش یافته است، گفت: «تعداد تولدها از یک میلیون و ۵۷۰ هزار و ۲۱۹ مورد در سال ۱۳۹۴ به حدود ۸۹۲ هزار مورد در سال ۱۴۰۴ رسیده‌است. همچنین بررسی آمار شش ماهه نخست سال ۱۴۰۵ از ادامه روند کاهشی موالید نسبت به مدت مشابه سال قبل حکایت دارد.»

کاهش ازدواج ریشه اصلی افت باروری

رئیسی با تأکید بر ضرورت توجه به عوامل ساختاری کاهش باروری تصریح کرد: «مقایسه نرخ باروری کل با باروری نکاحی نشان می‌دهد مسئله اصلی صرفاً کاهش تمایل زوج‌های متأهل به فرزندآوری نیست. نرخ باروری نکاحی حدود ۲/۵۴ فرزند است، در حالی که نرخ باروری کل به ۱/۳۴ رسیده‌است؛ این فاصله نشان می‌دهد کاهش ازدواج و تأخیر در تشکیل خانواده و تولد فرزند اول، نقش مهمی در افت باروری کشور دارد.»

وی با اشاره به کاهش حدود ۲۳ درصدی ازدواج‌ها در فاصله سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۴ افزود: «میانگین سن ازدواج زنان در کشور حدود ۲۴ سال و سن مادر شدن در زمان تولد نخستین فرزند حدود ۲۷ سال است. این فاصله زمانی و افزایش سن ازدواج، فرصت فرزندآوری خانواده‌ها را محدودتر می‌کند و احتمال تولد فرزندان دوم و سوم را نیز کاهش می‌دهد.»

شتاب سالمندی و کاهش رشد طبیعی جمعیت

معاون بهداشت وزارت بهداشت با اشاره به تغییر ساختار سنی جمعیت کشور افزود: «سهم جمعیت ۶۰ سال و بیشتر از حدود ۹ درصد در سال ۱۳۹۵ به حدود ۱۲ درصد در سال ۱۴۰۵ رسیده و میانه سنی جمعیت کشور نیز اکنون حدود ۳۵ سال است. این شاخص‌ها نشان می‌دهد جمعیت ایران از ساختار جوان فاصله گرفته و به سمت سالمندی حرکت می‌کند.» به گفته وی رشد طبیعی جمعیت از حدود ۱/۳ درصد در سال ۱۳۹۰ به حدود نیم درصد در سال ۱۴۰۴ کاهش یافته‌است. از سوی دیگر، کوچک شدن گروه‌های سنی متولدشده در سال‌های گذشته به معنای کاهش تعداد مادران بالقوه در دهه‌های آینده است، بنابراین حتی ثابت ماندن نرخ باروری نیز به‌تنهایی برای توقف روند کاهش موالید کافی نخواهد بود. رئیسی با اشاره به افزایش سن جمعیت و پیامدهای آن برای نظام سلامت خاطر نشان کرد: «با افزایش سهم سالمندان، نیاز به خدمات سلامت سالمندی، مراقبت‌های طولانی‌مدت و برنامه‌ریزی متناسب با تغییر ساختار سنی جمعیت نیز افزایش خواهد یافت.»

نگرانی از ایران ۳۱ میلیونی

مرضیه وحید دستجردی، دبیر ستاد ملی جمعیت، هم با بیان اینکه برای حفظ جمعیت فعلی کشور در محدوده ۸۷ میلیون نفر، نرخ باروری کلی باید به بالای ۲/۱ فرزند به ازای هر زن در سن باروری برسد، تصریح کرد: «آمار نرخ باروری کلی کشور در سال ۱۴۰۴ به ۱/۳۴ رسیده‌است؛ در حالی که در دهه ۶۰ (سال ۱۳۶۵) هر زن به‌طور میانگین ۶ تا ۷ فرزند به دنیا می‌آورد.» به گفته وی، بر اساس برآوردهای سازمان بهداشت جهانی، اگر با همین وضعیت پیش برویم، تا ۷۵ سال آینده جمعیت ایران به ۳۱ میلیون نفر خواهد رسید و در محاصره کشورهای با جمعیت صدها میلیونی، خود را نابود خواهیم کرد.

بحران سالمندی

دستجردی با اشاره به آمارنگران‌کننده مجردهای کشور خاطرنشان کرد: «در حال حاضر حدود ۷/۳ میلیون مرد مجرد (۲۰ تا ۵۴ سال) و حدود ۶/۵ تا ۷ میلیون زن مجرد (۱۵ تا ۴۹ سال در سن باروری) داریم؛ یعنی حدود ۱۴ میلیون فرد مجرد در سن باروری در کشور حضور دارند که نیازمند توجه و تشویق ویژه هستند.» وی با مقایسه سن ازدواج و فرزندآوری در کل کشور و پایتخت گفت: «میانگین سن مادر در نخستین فرزندآوری در کل کشور ۲۷/۶ سال است، اما در تهران به ۳۰/۸ سال می‌رسد. با توجه به فاصله ۴/۶ ساله ازدواج تا فرزند اول، مادران در سنین بالا صاحب فرزند می‌شوند که چالش‌های ناباروری را دوچندان می‌کند.»

دبیر ستاد جوانی جمعیت با اشاره به رشد هفت برابری تجرد قطعی زنان (از ۱/۱ درصد در سال ۷۵ به ۷/۷ درصد) و کاهش آمار ازدواج از ۹۰۰ هزار مورد در سال ۸۹ به ۴۳۱ هزار مورد در سال ۱۴۰۴، به بحران سالمندی اشاره کرد و گفت: «جمعیت سالمند بالای ۶۰ سال کشور که هم‌اکنون ۱۳ درصد است، در سال ۱۴۳۰ به ۳۲ درصد خواهد رسید که کشور را با بحران هزینه‌ها و کمبود نیروی جوان مراقبت‌کننده مواجه می‌کند.»

تدوین سیاست‌های جمعیتی متناسب با شرایط استان‌ها

علیرضا رئیسی، معاون بهداشت وزارت بهداشت، با تأکید بر تفاوت‌های منطقه‌ای در شاخص‌های جمعیتی گفت: «یک سیاست یکسان برای همه استان‌ها پاسخگوی شرایط جمعیتی کشور نیست. تفاوت در سطح باروری، سن ازدواج، فاصله ازدواج تا تولد فرزند اول و سرعت سالمندی ایجاب می‌کند سیاست‌ها و مداخلات جمعیتی متناسب با ویژگی‌های هر منطقه طراحی و اجرا شوند.»

وی درباره اولویت‌ها برای مواجهه با چالش‌های جمعیتی کشور این گونه توضیح داد: «نخست، تمرکز برنامه‌های جوانی جمعیت بر زنجیره ازدواج تا تولد فرزند اول، سن ازدواج و فاصله زمانی تا نخستین فرزند است؛ زیرا مداخلات نباید صرفاً بر فرزند دوم و سوم متمرکز باشند.»

به گفته وی اولویت دوم، تقویت نقش نظام سلامت در مشاوره فرزندآوری، شناسایی فعال زوج‌های نیازمند خدمات، تشخیص و درمان ناباروری، مراقبت از بارداری سالم، کاهش سزارین‌های غیرضروری و پیشگیری از سقط است. دستجردی هم با اشاره به اقدامات حمایتی دولت همچون کارت امید مادر پیشنهاد داد خدمات ناباروری تحت پوشش کامل بیمه‌ها قرار گرفته و غربالگری ناباروری در شبکه بهداشت و درمان کشور ادغام شود.